

АНТИНОМІЇ ТА ПРОТИРІЧЧЯ ЯК СИНЕРГЕТИКО- МОДЕЛЮЮЧІ СУБСТАНТИВИ ТЕКСТОВОГО ПРОСТОРУ: НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ ХХ ст.

У статті здійснено спробу обґрунтувати знання про такі філософські категорії, як антиномії та протиріччя, і застосувати їх до інформації про закони організації поетичного тексту. Узагальнено досвід синергетичної інтерпретації механізмів текстобудови й доведено актуальність і дієвість законів синергетики.

Ключові слова: антиномії, протиріччя, синергетика, текст.

В статтє осуществлена попытка обобщить знание о таких философских категориях, как антиномии и противоречия, и применить их к информации о законе организации поэтического текста. Синтезирован опыт синергетической интерпретации механизмов текстоструктуры и доказана актуальность и действенность законов синергетики.

Ключевые слова: антиномии, противоречия, синергетика, текст.

In the article an attempt is realized to prove the knowledge about such philosophical categories as antinomy and opposition and to apply for the information about the law of organization of the poetical text. The authors extend the experience of the synergetics interpretation of the text structure's mechanism and they prove the actuality and the effect of the synergetics laws on the actual material.

Keywords: antinomy, opposition, synergetics, text.

Початок ХХ ст. позначився бурхливим розвитком філологічних дисциплін і плюралізмом їх науково-векторних спрямувань. Попри значну поліфонію цієї динаміки, незмінним залишається антропоцентризм сучасної гуманітарної науки. У цьому контексті відбувається перегляд багатьох усталених поглядів і теорій, зароджуються новітні за формою та змістом напрями. Під такі ренесансові тенденції потрапила й лінгвістика тексту, яка в кінці ХХ ст. справила враження досліджуваного та вичерпаного джерела.

Розвідки першопричин і витоків текстотворення в галузі імпліцитного та експліцитного, аперцептивного складника, культурних кодів та форм історичної пам'яті, психологічних засад та взаємозв'язків між текстом і свідомістю автора тощо спричинили нову хвилю досліджень і розширили методологічні рамки. Навіть більше, на сформовану й усталену науку про мову й художню літературу почали впливати ідеї синергетики, які уже досить міцно прикріпилися до природничих наук.

Очевидним є те, що поспішність у позиціонуванні синергетики як такої в системі гуманітарних знань буде передчасною й дещо штучно "притягнутою". Станом на сьогодні мають місце невеликі доробки в галузі синергетики мови, мовного знака і тексту, щоб стверджувати про реальне існування механізмів самотворення. Та напрацювання в галузях природничих наук, медицини, історії, культурології та ін. дають змогу обережно висловлювати гіпотези щодо можливих додаткових силових складників у механізмі формування текстових реалій. "Не випадково О. Есперсен звернув увагу на такий парадокс мовної еволюції: історія мови фактично є ланцюжком постійних "недоліків", що стосуються існуючого синхронного узусу, а в синхронії існує протиборство... мовних зразків... через те, що одні моделі, залежно від сфери вживання, є то помилковими, то правильними, то маргінальними, то центральними" [13, с. 126].

Крім синергетичних схем і динамік, увагу вчених-філологів у кінці ХХ ст. привернули діалектичні аспекти мовно-

го знака й тексту. Йдеться про те, що розвідки в галузі мовних опозицій, системності й асистемності, динаміки мовних систем, їх лінійного й нелінійного розвитку, мовної симетрії й асиметрії, принципи мовних опозицій і багато інших зблизили вчення про мову з механізмами й законами світу матеріального, який досліджує природнича галузь. Спроба пофілософськи обґрунтувати світ мовно-художніх реалій змушує побачити й визнати подібність законів матеріального світу та потенційні можливості їх застосування в неприродничих сферах знань. Власне про це почали писати вчені ще в першій половині ХХ ст., зокрема Т. де Шарден, В. Вернадський, П. Серіо та ін. У другій половині ХХ ст. з'явилася низка наукових розвідок, які безпосередньо розглядають вищеописані явища. Зазначена проблема тією чи іншою мірою знайшла своє відображення в працях, які торкаються проблем епістемології як нової наукової парадигми.

Через праці дослідників червоною ниткою проходить ідея єдності будови світу, мови, тексту; єдності законів, які визначають динаміку та повний цикл існування явищ, що виходять за межі окодоступного світу. Якщо ж звузити пошуки цих законів до параметрів художнього слова чи тексту загалом, то слід зазначити, що важко заперечити аксіому, що буття людини, буття світу, світу матеріального й нематеріального текстового простору пройняті ідентичними законами та механізмами. Одним із таких законів є закон антиномій (чи опозицій). Складно спростувати й те, що закони буття в повному обсязі відобразились у текстовому просторі. Так, скажімо, усім матеріальним явищам властиво мати центр і периферію, зазнавати динаміки “від” і “до”, мати початок і кінець, експлікувати протиріччя як у межах самої системи, так й у контексті інших систем, формувати по-

лярні позиції, які існують лише за умов антиномійного позиціонування.

Що ж до філософських витоків та ідей, то зазначені категорії в середовищі філософського дискурсу існують з часів Платона та Арістотеля й не викликають уже ніяких глобальних і принципових дискусій та заперечень. Так, “Ще Арістотель у “Метафізиці” звертав увагу на те, що певний феномен часто є одиничним через свій зв'язок із загальним явищем, залежність від нього чи часткового, неповного збігу їхніх якостей; з іншого боку, якість загального може бути результатом зв'язку чи співвіднесення з одиничним; одне й те саме явище може бути одиничним стосовно одних явищ, систем, елементів, але усезагальним – стосовно інших” [13, с. 126]. Щодо філологічної науки, то саме зазначені категорії рецептовані гуманітарною сферою лише епізодично. Це означає, що мовознавство й філологію загалом у перспективі ще очікує епоха, для якої доміантними будуть розвідки саме в лінгво-філософському ключі. Тут, звичайно, будуть залучені праці не лише Платона, Арістотеля, Августина, Канта й Гегеля, але й автори та їх доробки, які не мають безпосереднього стосунку до філософії – тут ідеться про точні науки: астрофізику, молекулярну фізику, біологію та інші галузі.

Наразі можемо стверджувати, що якщо антиномії та протиріччя (як похідний варіант антиномій) знайшли своє відображення в значній кількості дефініцій, описані категорійно та термінологічно щодо слова чи мови, то слід виділити й такі, як мова і мовлення, мова і реальність, об'єктивне і суб'єктивне, ядро і периферія (семантичне поле, скажімо, чи словотвірні реалії) тощо. Відштовхуючись від цих положень, можемо стверджувати, що антиномії є невід'ємним елементом текстобуття, художньо-текстового утворення. Наприклад, можуть тлумачитись як антиномія людина і зовнішній світ, духовне і матеріальне, минуле і майбутнє, близьке і

далеке, життя і смерть (людини, почуттів), народження і смерть, “він” і “вона” та багато іншого. Але самі антиномії не є константними й перманентними, вони наділені динамічними ознаками, характеризуються незмінними процесами видозмін, динаміки, швидкоплинності. Навіть якщо автор подає нам абсолютно статичну картину буття – спостерігач і світ, гармонія стану душі та світу демонструють антиномію, бо світ навколишній і світ людини – це антиномійна опозиція; також буття світу й буття людини є тотожними й нетотожними водночас. Текстотворчі механізми і структура вибудовуються на перших двох цеглинах – світі зовнішньому та внутрішньому (тут людини, автора, ліричного героя, персонажа та ін.) і другому складникові – людина і світ – буття суб’єкта у всесвіті й сам Всесвіт. Ці дві субстанції стають точками відліку всієї подальшої системи формування складної моделі світу, яка віддзеркалюється художнім (тут поетичним) текстом. Власне ця точка відліку стає першопричиною, яка “збуджує”, вибудовує текстову конструкцію, синергує її. Проте, як слушно зауважує Л.В. Лесков, “у синергетиці існує поняття законів ритму, суть яких зводиться до того, що надто різкий перехід системи з одного стану в інший загрожує системі руйнацією” [12, с. 79]. У цьому випадку залучається низка наступних антиномійних складників, а також реалізовується система протиріч, які укладаються в синтагматичний ряд, лінійно-текстову послідовність, і в кінцевому результаті вимальовується парадигма буття у формі поетичного тексту. Так, ще Геракліт “... уявляв протиріччя як вічне становлення, можливе тільки в єдності протилежностей. Єдність (у нашому випадку єдність тексту) мислиться ним як перехід з однієї протилежності в іншу” [15, с. 156].

Якщо вищесказане спроектувати на художньо-поетичний текст, то можуть висвітлитися ті сегменти субструктури, які раніше не потрапляли в поле

зору дослідників. Тож для підтвердження аксіоми про відповідність між механізмами буття людини і світу, простору матеріального і нематеріального розглянемо тестові одиниці, зокрема поезії М. Рильського та Б.-І. Антонича.

Антиномії та протиріччя (як похідний варіант антиномій) стали основою поезії М. Рильського “Як Одиссей, натомлений блуканням...”:

Як Одиссей, натомлений блуканням
По морю синьому, я – стомлений життям

–
Приліг під тінню сокора старого,
Зарився в листі і забув про все.

У цьому випадку головною є антиномія *людина – зовнішній світ*, який одночасно надихає і втомлює. Тому надалі стикаємося з такими протиріччями, як *насага – втома (втома від власного безсилля і від життя загалом), рух, в якого є мета – безцільне блукання*. Повсякденне життя й навколишню дійсність поет сприймає як зміну стихій (другорядне протиріччя *буття людини – буття стихії, море (вода) – земля*). Порятунком від життєвих бур – “... під тінню сокора старого” (*протиріччя спокій, забуття – вічна занепокоєність, старість – молодість* (старе дерево – немолодий автор-одиссей)).

Якісь думки – чи тіні їх – снуються
В дрімоті тихій. Листя миготить,
Упав на стовбур білий відблиск сонця,
І комашинка лізе по йому.

Антиномійною опозицією в цьому епізоді є *людина і світ*, епізоди буття, навколишнього світу проектується на свідомість і втілюються у словосполучення “якісь думки” (адже “у центрі актуальних проблем сучасної глобальної еволюційної кризи незмінним залишається питання про людину в історії та ритми історії в людині...” [12, с. 55]).

І я засну під безтурботний шелест
З надією, що, граючись м’ячем,
Мене розбудить ніжна Навсікая,
Струнка дочка феацького царя.

далеке, життя і смерть (людини, почуттів), народження і смерть, “він” і “вона” та багато іншого. Але самі антиномії не є константними й перманентними, вони наділені динамічними ознаками, характеризуються незмінними процесами видозмін, динаміки, швидкоплинності. Навіть якщо автор подає нам абсолютно статичну картину буття – спостерігач і світ, гармонія стану душі та світу демонструють антиномію, бо світ навколишній і світ людини – це антиномійна опозиція; також буття світу й буття людини є тотожними й нетотожними водночас. Текстотворчі механізми і структура вибудовуються на перших двох цеглинах – світі зовнішньому та внутрішньому (тут людини, автора, ліричного героя, персонажа та ін.) і другому складникові – людина і світ – буття суб’єкта у всесвіті й сам Всесвіт. Ці дві субстанції стають точками відліку всієї подальшої системи формування складної моделі світу, яка віддзеркалюється художнім (тут поетичним) текстом. Власне ця точка відліку стає першопричиною, яка “збуджує”, вибудовує текстову конструкцію, синергує її. Проте, як слушно зауважує Л.В. Лесков, “у синергетиці існує поняття законів ритму, суть яких зводиться до того, що надто різкий перехід системи з одного стану в інший загрожує системі руйнацією” [12, с. 79]. У цьому випадку залучається низка наступних антиномійних складників, а також реалізовується система протиріч, які укладаються в синтагматичний ряд, лінійно-текстову послідовність, і в кінцевому результаті вимальовується парадигма буття у формі поетичного тексту. Так, ще Геракліт “... уявляв протиріччя як вічне становлення, можливе тільки в єдності протилежностей. Єдність (у нашому випадку єдність тексту) мислиться ним як перехід з однієї протилежності в іншу” [15, с. 156].

Якщо вищесказане спроектувати на художньо-поетичний текст, то можуть висвітлитися ті сегменти субструктури, які раніше не потрапляли в поле

зору дослідників. Тож для підтвердження аксіоми про відповідність між механізмами буття людини і світу, простору матеріального і нематеріального розглянемо тестові одиниці, зокрема поезії М. Рильського та Б.-І. Антонича.

Антиномії та протиріччя (як похідний варіант антиномій) стали основою поезії М. Рильського “Як Одиссей, натомлений блуканням...”:

Як Одиссей, натомлений блуканням
По морю синьому, я – стомлений життям

–
Приліг під тінню сокора старого,
Зарився в листі і забув про все.

У цьому випадку головною є антиномія *людина – зовнішній світ*, який одночасно надихає і втомлює. Тому надалі стикаємося з такими протиріччями, як *насага – втома (втома від власного безсилля і від життя загалом), рух, в якого є мета – безцільне блукання*. Повсякденне життя й навколишню дійсність поет сприймає як зміну стихій (другорядне протиріччя *буття людини – буття стихії, море (вода) – земля*). Порятунком від життєвих бур – “... під тінню сокора старого” (*протиріччя спокій, забуття – вічна занепокоєність, старість – молодість* (старе дерево – немолодий автор-одиссей)).

Якісь думки – чи тіні їх – снуються
В дрімоті тихій. Листя миготить,
Упав на стовбур білий відблиск сонця,
І комашинка лізе по йому.

Антиномійною опозицією в цьому епізоді є *людина і світ*, епізоди буття, навколишнього світу проектується на свідомість і втілюються у словосполучення “якісь думки” (адже “у центрі актуальних проблем сучасної глобальної еволюційної кризи незмінним залишається питання про людину в історії та ритми історії в людині...” [12, с. 55]).

І я засну під безтурботний шелест
З надією, що, граючись м’ячем,
Мене розбудить ніжна Навсікая,
Струнка дочка феацького царя.

Ці рядки експлікують дихотомічну антиномійну залежність *він – вона* (два начала першобуття), протиріччя *сила* (мужній Одиссей) – *ніжність* (струнка Навсікая), *сон – реальність* (а звідси бажане – наявне).

У поезії М. Рильського “Покину нудні сигнатурки в аптеці...” спостерігаємо:

Покину нудні сигнатурки в аптеці,
Забуду дітей в пелюшках
І поїду ловить оселедці
У північних морях.

Цей епізод маніфестує заломлення світу у свідомості автора, де світ зовнішній і світ внутрішній, статика й динаміка формують текстогенні доміанти, які вибудовують тексторяд. Отже, наявна антиномія *людини і світу зовнішнього*, а радше *людини* (людини-мрійника, мандрівника) та *її оточення* (аптечний побут, немовлята в пелюшках, продимлене набридле місто з вічно заклопотаними людьми), а також *дорослих та дітей* (немовлят). Бажане протиставляється реальному, фантазія й прагнення до забуття перемагають обов’язок і тяжіння до стабільності. Тут можна зіткнутися з протиріччям *рутина сім’ї та роботи – адреналін подорожі*.

... Буря в своєму звитязному свисті
Літає в плащі сніговім, –
А тут, у набридлому місті,
Лише люди та дим.

Уява малює контрасти на основі протиставлення кольорів: *білий* (*біло-сніжний плащ північної бурі*) – *сірий* (*сіра кіптява міського диму*). Протиріччям є *політ – приземленість* (буря у своєму звитязному леті приваблює автора набагато більше, ніж снування людей у “набридлому місті”). Саме такі протилежності Гегель розглядав як “... корінь будь-якого руху і життєвості... сутності розвитку” [15, с. 156].

Під парусом білокрилатим
Сам я стану як птах.

Протиріччя *приземленість – окриленість, піднесення* наближає нас до “утаємниченого” смислу, адже автор – свідомо чи несвідомо – виразив психологічні основи розуміння життя.

Хоч автор подає нам статичну картину буття – спостерігач і світ, стан душі та світ уже стають антиномією, бо *світ навколишній і світ людини* – це беззаперечно антиномійна опозиція, що вибудовує цілу структуру, у якій “найменша випадковість може мати радикальне значення” [2, с. 209].

Антиномія *людини, її мови та реальності* може буди прослідкована у вірші “Тріпоче сокір, сріблом потемнілим...”, де описані й здібність людини, і зубожіння її слова, які взаємоспричиняються, будучи підвалинами ментальності:

Доми давно порівняні до скринь,
Людські слова з їх розмахом несмілим...
Дай, серце, волю нетерплячим крилам,
Затріпочи, розвійся і полинь!

Чітко вирізняються в тексті протиріччя *обмежений замкнений простір (дім) – безмежна воля, сліпа покора – бунт, нетерплячість*.

А серце так: ти ж той листок єдиний
На гілці всеземної деревини,
Ти ж тільки частка, лінія одна!
Зумій же чуть, як переходять соки
Крізь дерево плодюче та високе,
Спізнай, яка у цілім глибина!

У наведених рядках простежується антиномія *цілого – його складової частини*, людина постає одним з елементів усеземного (звідси нове протиріччя: *особисте – усезагальне, міщанська обмеженість – космічна глибина*). Віддаленість контрастивних понять не перешкоджає усвідомленню їх полярності у філософському аспекті, навіть більше, зв’язує текст в одне ціле. Адже “проблема самоструктурування реальності... була ключовою проблемою розуміння й опису світу ще з часів древніх космогоній” [3, с. 13].

Варто зауважити, що текстотворення базується на таких підвалинах, як *світ зовнішній і внутрішній* (людини, автора, ліричного героя, персонажа та ін.) і *людина та світ* (буття суб'єкта у все-світі й сам Всесвіт). Саме вони сприяють формуванню моделі світу, яка відзеркалюється поетичним текстом. Такий процес віршотворення М. Рильський зобразив у поезії “Ключ у дверях задзвенів...”:

Ключ у дверях задзвенів.
Самота, працювата й спокійна,
Світить лампаду мою і розкладає папір.

Поняття митець (автор) стикається з поняттям самоти-музи, що надихає і допомагає. Автор акцентує увагу на звукових ефектах-протиріччях *тиша – звучання (дзвін ключа)*. Наступні рядки розкривають головне протиріччя поезії *самота митця – самота пересічної людини*. Головний герой вирішує повернутися до своєї працюватої самоти. Наслідок – вона, як жива, прислуговує авторові, світить його лампаду, розкладає папір, бере участь у фантастичному перетворенні убогої герані у велетенський баобаб, присмеркової стіни у вітрило корабля, у самому процесі текстотворення:

Вбога герань на вікні велетенським
росте баобабом,
По присмерковій стіні дивний пливе
корабель.

Тут мають місце протиріччя *реальне – фантастичне, зовнішній світ – внутрішній світ*, який відчиняється дзвінкою ключем і веде в невідомість. Темрява незвіданого розсіюється світлом лампади: протиріччя *світло – тінь*. Варто згадати, що ще Геракліт розумів боротьбу протилежностей як “вічне становлення, що реалізується в єдності протилежностей” [15, с. 156].

У ще одній поезії М. Рильського “Багрянний вечір догорів...” ідеться про те, що в багатоголосому місті можна творити лише на самоті, у повній тиші та спокої:

По шумі денних голосів
На серці тихо, сумно, чисто.

Звідси випливає ціла низка протиріч: *ніч – день, тиша – шум, сум – радість, чистота – скверна*.

Ніч, лампа, роздум, самота,
Сніги паперу ще німого.
Спокійна творчості тривога,
В мовчанні зімкнені уста,
Ледь-ледь окреслена мета
Знов серце манить у дорогу.

У цьому, обмеженому рамками художнього твору, текстовому просторі можемо виділити чималу кількість протиріч, що вивірені часом і традицією: *темрява – світло* (світло лампи розсіює темінь), *чорне – біле* (чорна ніч і сніжно-білий папір), *мовчання – звучання* (папір німий, уста міцно зімкнені), *чітка реальність – ледь окреслена фантазія* (ефемерність, нетривкість ще більше спонукає до дії, подорожі автора у світ вигаданого), *спокій – тривога* (це протиріччя виражене оксюмороном “спокійна творчості тривога”), *статичність – рух, незмінність місцезнаходження – спокуса дорогою*.

У ще одній поезії згаданого автора “В суботу грає море, і дельфіни...” творцями тексту є вже не реальні, земні, а фантастичні, “морські” люди, тому тут має місце антиномія *реальне – вигадане, фантастичне*. Так виникає простір для мрій, нестримності фантазії.

Воли стоять на березі морському
І не ревуть, і не хочуть додому,
Зчаровані прибоєм. Чумаки
Летять у даль серцями, як чайки.
І з моря дивні випливають люди:
Хвіст риб'ячий і чоловічі груди
Та голова. Їх співи голосні,
Як сурми в пурпуровій вишині.

Для українця море і степ – символи волелюбства, повноти життя, простору для мрій. Безмежність моря й степу породжує ідею свободи (свободи жити і творити), що знову ж таки органічно перерегується з полярними поняттями – родинне гніздо, стабільність. Тому ви-

діляємо з тексту такі протиріччя, як *мандри – повернення додому, дім – чужина, діти моря – діти землі, виконавець – слухач, глибина моря – вишина неба, час: минуле – сучасне*.

В суботній час серед вітрів і піни
Так уродилась пісня України, –
І в дальнє море – у суботній час –
Вона зове і пориває нас.

Тепер можемо вибудувати ще кілька пар антиномій: *творець – творене, небуття – буття (створення, народження)*. Вони показують читачеві, що справжня майстерність, одухотвореність здатна і сотворити, і оживити, у нашому випадку пісню.

Зазначимо, що “ідея цілісності людини, “цільності” людського знання ґрунтується на біблійному явленні про онтологічну єдність людського ества і буттєвої цілісності людини в Богопізнанні і щоденному людському пізнанні” [2, с. 122–123]. Усім матеріальним явищам властиво формувати полярні опозиції, які існують лише за умов антиномійного позиціонування. Як приклад – ствердження молодим Б.-І. Антоничем того, що мистецтво є окремою дійсністю, відмінною від дійсності буденної: антиномія *дійсність № 1 – дійсність № 2*:

Поете! Чорний шлях твій, чорна скиба,
Не заспокоїть сірини багонце
Чужа ржа біржі, гниль коржава гриба.
І мрій снуєш сріблясте волоконце,
І вверх глядиш, мов навіжена риба,
Яка побачила хоч раз вже сонце.

Дві згадані дійсності, як поняття зі сфери людського існування, знаходять неоднозначне вираження в такому ряді протиставлень: *легка дорога звичайного обивателя – чорний (складний) шлях поета; чорна скиба (родючий чорнозем творчості) – сірини багонце (трясовина повсякденності); поет – риба (щоб жити й творити він мусить знаходитись у своїй стихії)*.

Якщо “мова поділяє природу всього органічного, де одне виявляється че-

рез інше, загальне в частковому і де завдяки всепроникаючій силі утворюється ціле” [5, с. 308], то текстотворчий механізм і структура ґрунтуються на бутті суб’єкта у всесвіті й самому всесвіті. Саме ці субстанції є початком формування складної моделі світу, яка віддзеркалюється поетичним текстом. Власне ця точка відліку синергує, вибудовує текстову конструкцію. Творення власних текстів автор описує в поезії “Ранок”:

Тільки цей куток ще тінню обійнятий,
Скрипка, струни обвільнивши спить.
Сонна тиша, лиш перо дзвінке й крилате
По папері, мов стріла, дзичить.

У місті ранок, що “тіні й мрії розгорнув і знагла / піснею возів прогомнів”, воно ще сонне, обвите тіннями, сплять будинки, спить скрипка, навіть тиша ще сонна, проте поетове перо вже працює. І знову людина і зовнішній світ тлумачаться як антиномія, як невід’ємний елемент текстобуття.

У поданих рядках можемо виділити такі протиріччя: *скрипка – перо* (два інструменти мистецтва); *сонні струни – дзвінке перо; музика – тиша; перо – стріла* (перо поета вже не інструмент, а зброя).

Вартими уваги є поезії зі збірки “Ротації”, що теж змальовують місто з усіма його плюсами й мінусами (антиномії *людина – люди, особистість – соціум*). Для прикладу можемо навести рядки однойменної поезії “Ротації”:

Мусує день, мов склянка золотого чаю,
Прочищена блакить, ввиш мряки шумовиння.

Йдуть люди жовтих міст, і їхні очі сяють,
Хоч смуток вглиб ховають, мов гірке насіння.

Очі жителів сяють, але існує і мряка фальші, спричинена тим, що “шумовиння” смутку заховане надійно й глибоко, “мов гірке насіння”. Проте кожне зернятко фальші коли-небудь проростає. Ось і наслідок:

Церкви, цукерні, біржі – духові і тілу.

Для зір і для монет. Ждучи рідких
окрушин
Крихкого щастя, прочуваєм інші цілі.
Мов зонд у рану, розпач грузне в наші
душі.

Місто – сукупність засідок на монети й на зорі, на тіло й на душу, яка потребує лікування – зондування розпачем, що впливатиме не поверхнево, а зсередини і, можливо, призупинить “прочування інших цілей”. Таким чином, уже можна виділити кілька “урбаністичних” антиномій: *людина – місто; тіло – дух; ціль тілесна – ціль духовна; поверхнєве – глибинне* і протиріч: *сйаво – мряка; щирість – фальш; возвишене – інше; свобода духу – рабство тіла*.

За словами О.О. Семенець, “текст, як продукт мислення, з неминучістю несе в собі відбиток ментальної сфери мовця” [16, с. 55]. Саме цей відбиток, що показаний як закріпачення не лише в побуті, а й у душі, є основним мотивом поезії “Ранок у місті”. У ній ітиметься про “інше”, нице й приземлене:

“Не пий води на товці! Йдеш спати –
зуби вимий!” –

Спадщинна мудрість, мудрість, що не
в’яне.

Мальовані квітчасто кубла чесних сімей,
Канарка, ліжко, цуцик і стандарт
коханья.

“Інша” мудрість, мудрість, що не
в’яне (бо, напевно, із самого початку була штучною). Сімейні гніздечка трансформовані в “кубла чесних сімей”, де все за стандартом: меблі, домашні улюбленці, коханья. Маємо перший ряд протиріч: *вічна мудрість – мудрість набута* (псевдоспадкова); *природність – штучність; гніздо – кубло; оригінальність – стандартизація*.

В м’якім атласі ночі сплять, мов пні,
подружжя,

Труна любови – ліжко, кислий хміль,
подагра.

Це душі та тіла на терезах байдужних,
А місто вінчане стягами перших заграв.

Недарма кажуть, що “коли світ
розколюється, тріщина проходить через

серце поета. Який, власне, і починається зі здатності побачити це, пережити й висловити” [15, с. 55]. Тріщину сьогодення, яке показане в згаданій поезії, поглиблюють такі протиріччя: *подружжя – пні; ліжко – труна; звідси відпочинок – смерть; життя – смерть* (точніше моральна кончина ще при житті; *смерть моральна – смерть фізична*). Антиномія *воля – рабство* вказує на те, що рабство свідоме, виражене холуйство – уже виключно духовне явище в цивілізованому світі і т. п.

Узагальнюючи, можна зробити висновки, що нова парадигма знань про природу тексту, його витоки й первоначала висвітлює нову парадигму знань, епістемологію та картину світу. В основі цієї картини лежить надскладна мережа смисло-структурних сплетінь, доміантою яких є комплекс антиномій і протиріч. Цей текстотворчий чинник незмінно залишається на узбіччі магістральних досліджень філологічних наук. При пильному розгляді текстової канви очевидним стає малюнок комбінаторних складників, які експлікують проекцію навколишнього світу на поетичну картину світу автора. У творчій свідомості поета картина навколишньої дійсності зазнає естетико-сміслових трансформацій та укладається в конгломерат двох начал – матеріальної дійсності й світу поета. Тому антиномії реального світу проектуються на авторську картину світу й породжують систему взаємозалежних і взаємозаперечних бінарних єдностей, які в кінцевому результаті стають першоосновою текстової реальності. Таким чином, можна стверджувати, що антиномії, як субстантивний складник тексту, породжують комплекс протиріч, формують текст, допомагають створити унікальний і неповторний авторсько-поетичний малюнок, однак першоосновою поетико-естетичних форм залишаються антиномії та протиріччя.

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – Изд. 2-е,

- стереотип. – М. : Сов. Энциклопедия, 1969. – 608 с.
2. *Бацевич Ф. С.* Духовна синергетика рідної мови : Лінгвофілософські нариси / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2009. – 192 с.
  17. *Василькова В. В.* Порядок и хаос в развитии социальных систем : (Синергетика и теория социальной самоорганизации) / В. В. Василькова. – С. Пб. : Лань, 1999. – 480 с.
  18. *Всесвіт.* – 1996. – № 8–9. – С. 122–125.
  19. *Гумбольдт В.* Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1984. – 398 с.
  20. *Делёз Ж.* Логика смысла / Ж. Делёз. – М. : Академия, 1995. – 200 с.
  21. *Деррида Ж.* Письмо и различие / Ж. Деррида ; пер. с фр. – М. : Академический Проект, 2007. – 495 с.
  22. *Злотникова Т. С.* Человек, хронотоп, культура : Введение в культурологию / Т. С. Злотникова. – Ярославль : Изд-во ЯГПУ, 2011. – 332 с.
  23. *Кант И.* Критика способности суждения / И. Кант // Сочинения : в 6 т. – Т. 5. – М. : Мысль, 1966. – С. 161–527.
  24. *Кондаков Н. И.* Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Наука, 1975. – 720 с.
  25. *Крымский С. Б.* Эпистемология культуры : Введение в обобщенную теорию познания / С. Б. Крымский, Б. А. Парахонский, В. М. Мейзерский. – К. : Наук. думка, 1993. – 216 с.
  26. *Лесков Л. В.* Футуросинергетика : Универсальная теория систем / Л. В. Лесков. – М. : Экономика, 2005. – 170 с.
  27. *Маковский М. М.* Системность и асистемность в языке : Опыт исследования антиномий в лексике и семантике / М. М. Маковский. – М. : Наука, 1980. – 210 с.
  28. *Мигирин В. Н.* Гносеологические проблемы знаковой теории языка, фонологии и грамматики / В. Н. Мигирин. – Кишинев : Штиинца, 1978. – 140 с.
  29. *Петряков Л. Д.* Проблема различия и противоречия : Язык как способ объективации рациональности / Л. Д. Петряков. – Ярославль : ЯрМедиаГрупп, 2009. – 216 с.
  30. *Семенець О. О.* Синергетика поетичного слова / О. О. Семенець. – Кіровоград : Імекс ЛТД, 2004. – 338 с.
  31. *Философский словарь* / под ред. И. Т. Фролова. – Изд. 6-е, перераб. и доп. – М. : Политиздат, 1991. – 815 с.